

Kulutussyhteiskunta in memoriam?

PASI PYÖRIÄ

Yhteiskuntakriittisen tietokirjallisuuden kuluttajilla on kisanpäivät. Useampikin kustantaja on viime vuosina laajentanut reviiiriään puheenvuoroihin ja pamfletteihin keskittyviin julkaisusarjoihin. Näistä tuoreimpien joukossa on Tammen perinteikäs Huutomerkki-sarja, jonka kustantaminen käynnistettiin uudelleen vuoden 2008 alussa. 25 vuoden julkaisutauon jälkeen aika oli jälleen kypsä alun perin ”hulluna vuonna” 1968 perustetun sarjan uudelle tulemiselle.

Seuraavassa esiteltävä Roope Moka ja Alekski Neuvosen toimittama *Olimme kuluttajia*-pamfletti keskittyy 2000-luvun suureen kertomukseen, ilmastomuutokseen. Puheenvuorossa esitetään neljä tulevaisuuden skenaariota vuodesta 2023. Kuten tulevaisuudentutkijoilla on tapana korostaa, skenaarioissa kyse ei ole ennusteiden laatimisesta, vaan mahdollisten maailmojen hahmottelusta eli tulevai-

suudenkuvista, joihin varautuminen on järkevää. Teoksen toimittajat eivät tosin edusta varsinaista akateemista tulevaisuudentutkimusta, vaikka yliopistotausta molemmilla onkin. Yhteiskuntatieteilijä Mokka ja filosofi Neuvonen tunnetaan riipumattoman ajatushautomon Demos Helsingin perustajina.

Pamfletti alkaa raffaavasti fiktiivisellä kertomuksella keskiikäisestä Leenasta, jonka aikuisiän aikana Suomesta kehkeytyi kulutussyhteiskunta. Kun Leena syntyi 1950-luvun puolivälissä, sotakorvaukset oli maksettu ja Suomi alkoi vaurastua ja kaupungistua. Ensin kodinkoneista, sitten autoista ja myöhemmin vuotuisista ulkomaanmatkoista tuli osa keskiluokkaista arkipäivää – ja suomalaisen hiilijalanjälki suureni askel askeleelta. Tarina johdattelee lukijan pohtimaan epämiellyttävää totuutta. ”Tavara ei tee onnelliseksi”, Leena muistuttaa itseään samoin

Roope Mokka &
Aleksi Neuvonen
Olimme kuluttajia.
Neljä tarinaa vuodesta 2023
Tammi, 2009

kuin miljoonat muut keskiluokkaiset länsimaalaiset, mutta silti tavaraa vain tulee lisää. Näin ei voi jatkua, vai voiko?

Toki nykyinen kehitys – talouden ja kulutuksen hallitsematon kasvu – voi jatkua, mutta vakavin seurauksin, Mokka ja Neuvonen kuvailevat ensimmäistä tulevaisuuden skenaariotaan. Tätä tulevaisuudenkuvaa he kutsuvat nimellä ”Vielä 15 vuotta”. Jos rajallisten luonnonvarojen haaskuu jatkuu nykymenoja ja ilmastomuutos etenee pessimistisimpien arvioiden mukaan, vastassa on syvenevä epätoivo ja globaalin eriarvoistumisen kierre. Maailmaa hallitsevat suuret korporaatit, joiden parhaille palkkolisille vielä riittää

uusiutumaton energiaa sekä pääsy suojatuille alueille, mutta tämä on laiha lohtu eliitillekin, koska he eivät voi katsoa lastenlapsiaan silmiin. Ihmiset eivät kuitenkaan kykene ajattelemaan juuri muuta kuin omaa napaansa. Mitä siitä vaikka öljy loppuu, kunhan meidän elinaikanamme vielä riittää tuhlettavaa – yhdet vielä ja sitten lasku!

Toisessa edellistä huomattavasti lohdullisemmassa skenaariossa nimeltä ”Tohtori paikallisuusvastuu” olemme ottaneet maailman haltuumme. Tässäkin tulevaisuudenkuvassa globaalia eriarvoisuutta ei ole taitettu pois, mutta ympäri maailman on syntynyt uusia ekologisesti kestäville perustalle rakentuneita paikallisyhteisöjä. Fyysinen tuotanto on enimmäkseen paikallista ja vaihdon välineenä käytetään rahan lisäksi myös palveluita. ”Rakenna minulle ulkovarasto, minä autan sinua kasvimaan hoidossa” -ajattelutapa vallitsee. Lähinä vain immateriaalihyödykkeet liikkuvat globaalisti tietoverkoissa. Kuljetuskustannusten räjähdysmäinen kasvu ja ankarat haittaverot pitävät huolen siitä, että maailmankauppa on kutistunut paikallistaloudeksi ja ihmisten fyysinen liikkuminen on rajoitettu minimiin. Järjestelmän toimivuus perustuu vertaiskontrolliin. Lähes kaikki relevantti tieto sinusta, minusta ja kaikista muista on olemassa verkossa. Yhteisön moraalista vastaan rikkominen johtaa välittömään julkiiseen nöyryytykseen ja häpeään.

Kolmas ja neljäskin skenaario ovat varsin lohdullisia. ”Planetaarinen tahto herää” -skenaariossa ihmiskunta on yhdistynyt taistelemaan paremman huomisen puolesta. Maailmanhallitus toimii uuden globaalisti jaetun arvomaailman nimissä korkeim-

pana päämääränään elämän-suojelu. Luontoa ei enää nähdä pelkkänä raaka-aineväarastona, ympäristön kemiallinen kuormitus ei ylitä luonnon palautumiskykyä eikä ihmistä mielletä luomakunnan itseoikeutetuksi kruunuksi. Taloutta ja politiikkaa ohjaa elämäkeskeinen etiikka, jonka ytimessä on luonnon monimuotoisuuden suojeleminen kaikin mahdollisin tavoin. Tämä kaikki on tullut mahdolliseksi uuden maailmanuskontoja yhdistävän eko-ekumeenisen liikkeen ansiosta. Jo lapsille opetetaan, kuinka ihmisen tulee asettaa tulevien sukupolvien etu oman etunsa edelle.

Viimeisessä skenaariossa nimeltä ”Da capo” (suom. alusta; musiikkiesityksessä tietyn osan toistaminen) ihmiskunta saa uuden mahdollisuuden. Ympäristöpoliittisen herätyksen seurauksena elintaso ja kulutus palautuvat takaisin suurin piirtein sille tasolle, millä ne olivat vielä 1950-luvulla. Kioton sopimuksesta alkunsa saanut järjestelmä laajenee globaaliksi, kierrätyksestä tulee kaikenlaiset materiaalit kattava normi ja henkilökohtaisista päästökäytäntöistä sovitaan. Kansalaiset täyttävät vuosittaisen päästöilmoituksen ja seuraavat reaaliajassa kulutustaan ”Wastebookissa”, johon tallentuu automaattisesti tieto kaikkien ostosten ympäristökuormituksesta. Eikä tässä vielä kaikki. Wastebookissa naapurinkin kulutuksen kyttäminen on helppoa.

Kuulostavatko edellä kuvailut visiot epärealistisilta? Sitä ne monelta osin varmasti ovat. Valitettavasti skenaarioista ensimmäinen ja pessimistisin vaikuttaa todenmukaisimmalta. Tosin tämäkin tulevaisuudenkuva sisältää mielestäni yllättävän vähän dystooppisia aineksia. Maa-

ilmanloppua Mokka ja Neuvonen eivät selvästikään halua maalailla, vaikka aihetta synkistelyyn varmasti riittäisi yllin kyllin. Kirjoittajat ovat valinneet johtoajatukseksi Barack Obaman vaalisloganin ”Yes we can”. Olkoon näin. Moka ja Neuvosen luonnostelemia skenaarioita ei kannata suoralta kädeltä tyrmätä. Esimerkiksi ajatus Wastebookista voi hyvinkin olla tulevaisuutta ainakin jossakin muodossa. Kuinka voimme vaatia muita, esimerkiksi kasvavaa kiinalaista keskiluokkaa, kuluttamaan vähemmän ja tekemään ekologiaa valintoja, jos emme itse osoita halukkuutta hillitä kuluttamistamme? Jos esitetyt skenaariot eivät miellytä, tee itse paremmat, kirjoittajat ohjeistavat lukijaa.

Olimme kuluttajia -pamfletista mieleeni palautuu pari vuotta aiemmin ilmestynyt Osmo Soininvaaran teos *Vauraus ja aika*, jota kehuin YP:n lukijoille numerossa 4/2007. Teoksessaan Soininvaara argumentoi vastaan sanomattoman vakuuttavasti, että jatkuvasti kiihtyvä kilpajuoksu talouskasvun ja työn tuottavuuden oravanpyörässä on itsepetosta, eikä se tee meistä yhtään aikaisempaa onnellisempia. Tässä esitelty puheenvuoro ei Soininvaaran tasolle yllä, mutta se tarjoaa kyllä rahansa edestä ajatteleminen aihetta. Skenaarioiden lisäksi Moka ja Neuvosen pamfletissa esitetään ytimekäs katsaus kulutusyhteiskunnan lähihistoriasta ja kulutuskeskeisen elämäntapamme kestämyydestä.

Lopuksi en malta olla nälvimättä kirjoittajia yhdestä pienestä yksityiskohdasta, joka pisti silmäni heti ensimmäiseksi kirjaa lehteillessäni. Pamfletin esipuhe on päivätty 28.2.2009 Bas-

kimaalla Donostia-San Sebastiánilla. Immateriaalihyödykkeet, kuten tiedostot, liikkuvat tehokkaasti yli maantieteellisten rajo-

jen, mutta meidän ihmisten liikkuttaminen yli maiden ja mantereiden kuluttaa uusiutumattomia luonnonvaroja ja kiihdyttää

ilmastonmuutosta. Mahtoivatkohan kirjoittajat laskea, kuinka paljon heidän hiilijalanjälkensä reissulla kasvoi?